

STORTINGET

Innst. 216 S

(2023–2024)

Innstilling til Stortinget
fra justiskomiteen

Dokument 8:60 S (2023–2024)

Innstilling fra justiskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Andreas Sjalg Unneland, Kari Elisabeth Kaski og Kathy Lie om å styrke rettssikkerheten til barn i konflikt med loven

Til Stortinget

Bakgrunn

I dokumentet fremmes følgende forslag:

- Stortinget ber regjeringen utarbeide og fremme forslag om et helhetlig kapittel til straffeprosessloven, med egne regler for barn i konflikt med loven.
- Stortinget ber regjeringen fremme forslag om endringer i straffeprosessloven slik at mistenkte barn får rett til politiavhør på barnehus.
- Stortinget ber regjeringen utarbeide en egen forskrift om avhør av barn og særlig sårbare personer som er mistenkt i straffesaker, etter mønster fra forskrift om tilrettelagt avhør
- Stortinget ber regjeringen legge frem et forslag til endring i straffeprosessloven som sikre at mistenkte barn får en ubetinget rett til offentlig oppnevnt forsvarer.»

Det vises til dokumentet for nærmere redegjørelse for forslagene.

Merknader fra komiteen

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Odd Harald Hovland, Hadia Tajik og Maria Aasen-Svensrud, fra Høyre, Ingunn Foss og Irene Heng Lauvsnes, fra Senterpartiet, Sandra Borch og Else Marie Rødby, fra Fremskrittspartiet, lederen Per-Willy Amundsen og Tor André Johnsen, fra Sosialistisk Venstreparti, Andreas Sjalg Unneland, og fra Venstre, Ingvild Wetrhus Thorsvik, viser til representantforslaget og Justis- og beredskapsdepartementets vurdering av forslaget i brev av 16. januar 2024. Brevet følger vedlagt denne innstillingen.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Fremskrittspartiet, støtter intensjonen om å sikre barns rettssikkerhet og viser til at det allerede pågår et arbeid med ny straffeprosesslov hvor disse forslagene bør vurderes og ses i en helhetlig sammenheng. Flertallet mener at dagens regelverk gir politiet mulighet til å vurdere om det skal brukes barnehus for mistenkte barn og kan gjøre vurderinger ut ifra alvorligheten i det enkelte tilfellet. Flertallet mener det er viktig at politiet har kompetanse på avhør av barn og at barnehus blir brukt i de tilfellene politiet mener det er hensiktsmessig.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Venstre, understreker at barn som møter den norske strafferettspleien, oppfatter og reagerer på verden forskjellig fra voksne. Deres kogniti-

ve, emosjonelle og moralske utvikling er ofte ikke ferdig før i starten av tjuetårene, noe som påvirker deres evne til å vurdere konsekvensene av egne handlinger og utøve selvkontroll. Dette setter barn i en unik og sårbar posisjon, spesielt når de er involvert i straffesaker, enten som mistenkte eller vitner.

Dette flertallet uttrykker en økende bekymring knyttet til kriminalitet begått av yngre barn, spesielt dem under 15 år. Disse barna står ofte overfor spesielle utfordringer knyttet til faktorer som rus, sosial eksklusjon, sosioøkonomiske utfordringer, lav skoledeltakelse, psykiske og fysiske helseutfordringer, skjøre relasjoner og omsorgssvikt, i tillegg til at de mangler fullt utviklede sosiale og emosjonelle ferdigheter.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til Høyre sine ni forslag til tiltak mot ungdomskriminalitet, hvor de foreslår en hurtigdomstol for barn- og ungdomskriminelle for å redusere tiden fra lovbruddet begås til straffen gis.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Venstre viser til at barnekonvensjonen, som er inkorporert i norsk rett, setter en standard for hvordan barn skal behandles i straffesaker. Den nasjonale lovgivningen har likevel mangler når det gjelder ivaretagelsen av barns straffeprosessuelle rettigheter, og oppfyller dessverre ikke den målsettingen som barnekonvensjonen, med tilhørende uttalelser fra barnekomiteen, setter.

Om et helhetlig kapittel til straffeprosessloven

Komiteen viser til at forslagsstillerne mener det er svakheter i barns straffeprosessuelle rettigheter, og at den nasjonale lovgivningen er mangelfull når det gjelder å oppfylle barnekonvensjonens målsettinger om barns rettssikkerhet.

Komiteen merker seg at forslagsstillerne på denne bakgrunn tar til orde for at det bør utarbeides et helhetlig kapittel til straffeprosessloven, med utarbeidelse av egne regler for barn som er i konflikt med loven.

Komiteen merker seg at statsråden i sitt svarbrev ikke avviser at det kan være grunn til å samle straffeprosesslovens regler om mistenkte barn i et eget kapittel, for slik å gjøre regelverket enklere og mer oversiktlig, men at spørsmålet bør vurderes i sammenheng med hvordan straffeprosessloven for øvrig bør systematiseres.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet registrerer at flere instanser, herunder Barneombudet, har uttrykt bekymring for ivaretagelsen av mistenkte barns rettigheter. Disse medlemmer viser til at menneskeret-

tighetene setter klare standarder for individets rettigheter i straffeprosessen generelt, og for sårbare grupper spesielt. Disse medlemmer mener det er nødvendig å rette opp i eventuelle svakheter i barns straffeprosessuelle rettigheter i dagens lovverk, slik at de juridiske forpliktelsene som følger av menneskerettighetene, og andre grunnleggende rettssikkerhetsprinsipper som gjelder for barn som en særlig sårbar gruppe, ivaretas i straffeprosessloven. Disse medlemmer viser til svarbrevet fra statsråd Emilie Mehl, der statsråden er åpen for å vurdere ulike endringer for å sikre at regelverket blir enklere og mer oversiktlig, for eksempel ved å samle de straffeprosessuelle reglene i saker der barn er mistenkt for lovbrudd i et eget kapittel, men at dette er naturlig å vurdere i en større sammenheng.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Venstre viser til at Barneombudet tidligere har oppfordret regjeringen til å utarbeide et eget kapittel i straffeprosessloven med regler for unge lovbrutere. Dette vil være i tråd med FNs barnekomités anbefaling i sin generelle kommentar nummer 24. Et eget kapittel om mindreårige vil kunne ha stor betydning for rettssikkerheten til unge som er i konflikt med loven. Gjennom å samle reglene og gjøre regelverket enklere og mer oversiktlig vil man hjelpe både den mindreårige, forsvarere og verger.

Avhør av barn

Komiteen viser til at forslagsstillerne påpeker at de eksisterende retningslinjene for politiavhør av barn ikke stiller tilstrekkelige og absolutte krav til barnefaglig kompetanse, og at dette utfordrer barnas rettssikkerhet i avhørssituasjoner.

Komiteen merker seg at statsråd Mehl i sitt brev til komiteen viser til utviklingen i avhørsmetodikk, samt at Riksadvokatembetet har foretatt en gjennomgang av enkeltsaker, og at dette har understreket behovet for å styrke rettssikkerheten for mindreårige mistenkte.

Når det gjelder avhør av mindreårige mistenkte, merker komiteen seg at dette i dag ikke er en del av mandatet til Statens barnehus. Komiteen viser til svarbrevet, der statsråden opplyser at regjeringen i løpet av 2024 vil legge til rette for at også mistenkte under 16 år i visse sakstyper avhøres ved Statens barnehus, og slik sikre at det tas barnefaglige hensyn overfor denne gruppen på samme måte som for barn med status som fornermet eller vitne.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet er kjent med at det er utviklet eget veiledningsmaterieell og retningslinjer for å presisere hvordan gjeldende regelverk om avhør av barn som er mistenkt i en straffesak skal forstås og etter-

leves av politiet og påtalemyndigheten. Disse medlemmer mener det er positivt at det er utviklet slike verktøy, men vil samtidig påpeke at sentrale rettigheter bør reguleres direkte i straffeprosessloven. Disse medlemmer imøteser departementets vurderinger av en slik løsning i det videre arbeidet med gjennomgang av straffeprosessloven.

Disse medlemmer mener at barn med status som mistenkt skal få tilrettelagte politiavhør på samme måte som barn med status som fornærmet eller vitne, og at dette primært bør foregå på barnehus. Når det gjelder spørsmålet om utvidelse av mandatet til barnehusene, viser disse medlemmer til at regjeringen allerede har tatt tak i dette. I forslaget til statsbudsjett for 2024 foreslo regjeringen 30 mill. kroner for å styrke barnehusene, herunder å utvide målgruppa til barnehusene til også å gjelde avhør av mistenkte barn under 16 år. Bevilgningen ble vedtatt av Stortinget. Avhør av mistenkte mindreårige barn på barnehus er også omtalt i Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028) Trygghet for alle (Prop. 36 S (2023–2024)).

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Venstre viser til at et sentralt problem er behandlingen av barn under etterforskning, spesielt når de er mistenkte. De eksisterende retningslinjene for politiavhør av barn stiller ikke tilstrekkelige og absolutte krav til barnefaglig kompetanse.

Disse medlemmer viser til at etter norsk rett har barn som skal vitne, eller som har blitt utsatt for noe kriminelt, særlige rettigheter ved avhør. Det viktigste er at avhøret må skje på barnehus. Der stilles det blant annet strenge krav til barnefaglig kompetanse, og informasjonen i avhørene blir tilpasset barnets utvikling. Formålet er å sikre at etterforskning og straffeforfølgning gjennomføres på en måte som tar hensyn til barnets sårbarhet. Disse rettighetene har ikke barn som mistenkes for kriminelle handlinger. Den maktubalansen som ligger i ethvert avhør, og det skjebnetunge alvor som innrammer situasjonen, forsterkes hos et barn. Dette gjelder uavhengig av om barnet er mistenkt eller fornærmet, og det forsterkes på måter man ikke nødvendigvis forstår som voksen, hvis man ikke er opplært i det. Disse medlemmer er derfor enige med forslagsstillerne i at mandatet til barnehusene må utvides til også å omfatte mistenkte barn. Dette var også konklusjonen i en rapport fra NOVA i 2021:

«Vi anbefaler at målgruppen til barnehusene utvides til å gjelde mistenkte barn, i utgangspunktet innenfor de lovbruddstyper som gjelder for utsatte.»

Ubetinget rett til forsvarer for mistenkte barn

Komiteen viser til representantforslaget, der forslagsstillerne påpeker at det i de gjeldende reglene ikke stilles krav om at mistenkte barn har en ubetinget rett til offentlig oppnevnt forsvarer under avhør.

Komiteen er kjent med at Straffeprosessutvalget i sitt lovforslag i NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov foreslo at barn som kan mistenkes for å ha begått straffbare handlinger, alltid skal ha forsvarer på alle stadier av saken når det kan bli spørsmål om å idømme ubetinget fengsel, samfunnsstraff eller ungdomsstraff.

Komiteen merker seg at statsråden i sitt svarbrev til komiteen opplyser at departementet allerede er i gang med å undersøke behovet og mulighetene for å endre straffeprosesslovens regler om forsvareroppnevning for mistenkte barn, blant annet etter innspill fra Sivilombudet og på bakgrunn av Straffeprosessutvalgets lovforslag.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til svarbrevet, der statsråden varsler at regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med forslag til lovendringer når departementet har foretatt en nærmere vurdering av spørsmålet.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Venstre viser til at dagens regler ikke stiller krav om at mistenkte barn har en ubetinget rett til offentlig oppnevnt forsvarer under avhør. Dette er et kritisk punkt for å forhindre uheldige avhørsmetoder. Erfaringer viser at barn ofte ikke forstår sine rettigheter under avhør og kan dermed ikke beskytte sine interesser på en adekvat måte. Disse medlemmer vil understreke at det er riktig at mindreårige mistenkte har en utvidet rett til offentlig oppnevnt forsvarer sammenlignet med voksne, men for tilfeller som faller utenfor straffeprosessloven §§ 96–99, må forsvarer søkes oppnevnt etter straffeprosessloven § 100 annet ledd. Det skal etter denne bestemmelsen foretas en vurdering av hvorvidt det foreligger «særlig grunner» som taler for at siktede skal få oppnevnt offentlig forsvarer. Det betyr at det ikke er en automatikk i at offentlig forsvarer oppnevnes, og siden denne rettigheten avhenger av en skjønsmessig vurdering, kan det gi utslag i vilkårlighet når det gjelder hvem som får oppnevnt offentlig forsvarer og ikke. Det bør derfor komme frem av enten straffeprosessloven § 96 og/eller § 100 at mistenkte under 18 år skal ha oppnevnt forsvarer på ethvert trinn av saken, herunder under avhør. En slik lovendring vil sørge for at det nasjonale regelverket er i tråd med barnekonvensjonen artikkel 40 nr. 2 b) (ii), se også General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system avsnitt 62–63.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utarbeide og fremme forslag om et helhetlig kapittel til straffeprosessloven, med egne regler for barn i konflikt med loven.»

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om endringer i straffeprosessloven slik at mistenkte barn får rett til politiavhør på barnehus.»

«Stortinget ber regjeringen utarbeide en egen forskrift om avhør av barn og særlig sårbare personer som er mistenkt i straffesaker, etter mønster fra forskrift om tilrettelagt avhør.»

«Stortinget ber regjeringen legge frem et forslag til endring i straffeprosessloven som sikrer at mistenkte barn får en ubetinget rett til offentlig oppnevnt forsvarer.»

Forslag fra mindretall

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti og Venstre:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen utarbeide og fremme forslag om et helhetlig kapittel til straffeprosessloven, med egne regler for barn i konflikt med loven.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen fremme forslag om endringer i straffeprosessloven slik at mistenkte barn får rett til politiavhør på barnehus.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen utarbeide en egen forskrift om avhør av barn og særlig sårbare personer som er mistenkt i straffesaker, etter mønster fra forskrift om tilrettelagt avhør.

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen legge frem et forslag til endring i straffeprosessloven som sikrer at mistenkte barn får en ubetinget rett til offentlig oppnevnt forsvarer.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av medlemmene i komiteen fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Fremskrittspartiet.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og råår Stortinget til å gjøre følgende

v e d t a k :

Dokument 8:60 S (2023–2024) – Representantforslag fra stortingsrepresentantene Andreas Sjalg Unneland, Kari Elisabeth Kaski og Kathy Lie om å styrke rettsikkerheten til barn i konflikt med loven – vedtas ikke.

Oslo, i justiskomiteen, den 27. februar 2024

Per-Willy Amundsen

leder

Else Marie Rødby

ordfører

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT

Justis- og beredskapsministeren

Justiskomiteen
Stortinget

Deres ref.

Vår ref.
23/5718 KRK

Dato
16.01.2024

Brev til justiskomiteen - mistenkte mindreårige

Justiskomiteen har i brev 20. desember 2023 bedt om Justis- og beredskapsdepartementets uttalelse i forbindelse med komiteens behandling av Dokument 8:60 S (2023–2024), hvor det er fremmet representantforslag om å styrke rettssikkerheten til barn i konflikt med loven. Jeg har kommentert de ulike forslagene nedenfor.

Til forslag nr. 1

Jeg utelukker ikke at det kan være grunn til å samle straffeprosesslovens regler om mistenkte barn i et eget kapittel, for å gjøre regelverket enklere og mer oversiktlig. Dette er imidlertid et spørsmål som bør vurderes i sammenheng med hvordan straffeprosessloven for øvrig bør systemiseres. Justis- og beredskapsdepartementet har som kjent mottatt Straffeprosessutvalgets utredning i NOU 2016: 24, hvor det ble foreslått en ny straffeprosesslov. Jeg finner grunn til å påpeke at utvalget i sin tid ikke fremmet et slikt forslag om å samle regelverket som gjelder for mistenkte barn i ett kapittel, slik representantene tar til orde for. Samtidig anser jeg det som naturlig at departementet vurderer muligheten for en slik løsning i det videre arbeidet med straffeprosessloven.

Til forslag nr. 2 og 3

Dagens regelverk for tilrettelagte avhør av barn gjelder utelukkende for barn med status som fornærmet eller vitne. Utvikling i avhørsmetodikk og gjennomganger av

enkelt saker i regi av Riksadvokatembetet, har imidlertid understreket behovet for å styrke rettssikkerheten også for mindreårige mistenkte.

Politihøgskolen og Kripos har hatt et økt fokus på avhør av mindreårige mistenkte, og har blant annet utarbeidet en egen veileder for avhør av denne gruppen. Riksadvokaten har også høsten 2023 ferdigstilt Retningslinjer for politiavhør av barn og særlig sårbare personer som mistenkt i straffesak. Retningslinjene skal bidra til at slike avhør holder god kvalitet, og at barn og unge og særlig sårbare personer blir behandlet på en hensynsfull måte. Videre er jeg i gang med å undersøke behovet og mulighetene for å endre straffeprosesslovens regler om forsvareroppnevning for barn, se nærmere omtale nedenfor.

Mindreårige mistenkte er i dag ikke en del av mandatet til Statens barnehus. For å sikre at det tas barnefaglige hensyn overfor denne gruppen på samme måte som for barn med status som fornærmet eller vitne, vil regjeringen i løpet av 2024 legge til rette for at også mistenkte under 16 år i visse sakstyper avhøres ved Statens barnehus. I første omgang vil dette omfatte mistenkte under 16 år i saker om seksuallovbrudd som nevnt i straffeloven kapittel 26. I budsjettet for 2024 er det bevilget 30 mill. kroner til dette formålet.

Endringene i mandatet til Statens barnehus innebærer at avhøret gjennomføres i tråd med riksadvokatens Retningslinjer for politiavhør av barn og særlig sårbare personer som mistenkt i straffesak. Videre skal barnehusets kartlegging og oppfølging skje på lik linje med tilbudet som i dag gis til fornærmede og vitner, slik det beskrives i Felles retningslinjer for Statens barnehus.

Med utgangspunkt i erfaringene som innhentes i forbindelse med avhør av mindreårige mistenkte i saker om seksuallovbrudd, vil regjeringen vurdere å utvide målgruppen til å omfatte alle mindreårige mistenkte innenfor de lovbruddstyper som i dag gjelder for mindreårige fornærmede og vitner. Det er naturlig at eventuelle lovendringer eller utarbeidelse av nye forskriftsbestemmelser vil bli vurdert som ledd i et slikt oppfølgende arbeid.

Til forslag nr. 4

Departementet er allerede i gang med å undersøke behovet og mulighetene for å endre straffeprosesslovens regler om forsvareroppnevning for mistenkte barn, blant annet etter innspill fra Sivilombudet og på bakgrunn av Straffeprosessutvalgets lovforslag i NOU 2016: 24. Straffeprosessutvalget foreslo at barn som kan mistenkes for å ha begått straffbare handlinger, alltid skal ha forsvarer på alle stadier av saken når det kan bli spørsmål om å idømme ubetinget fengsel, samfunnsstraff eller ungdomsstraff, se lovutkastet § 3-11 bokstav a. Forslaget innebærer at mistenkte barn vil ha ubetinget krav på forsvarer i flere tilfeller enn i dag, men ikke i så stor grad som det representantene synes å foreslå. Så vidt jeg har forstått, mener representantene at

mistenkte barn bør ha ubetinget krav på oppnevning av forsvarer i alle saker og uavhengig av sakens alvor. For eksempel i saker som normalt i høyden vil kvalifisere til bot som straff for en voksen person, mener jeg det er grunn til å vurdere nærmere om en slik absolutt regel i alle tilfeller vil være til barnets beste. Den nærmere grensedragningen kan reise noen vanskelige spørsmål. Jeg vil komme tilbake til Stortinget med forslag til endringer når departementet har foretatt en nærmere vurdering.

Jeg nevner for øvrig at det i riksadvokatens retningslinjer for politiavhør av barn og særlig sårbare personer som mistenkt i straffesak fra september 2023, er gitt føringer om når det skal oppnevnes forsvarer etter straffeprosessloven § 100 andre ledd. Dette innebærer en klargjøring av hvordan dagens regler skal praktiseres, og kan bidra til å motvirke vilkårlighet med hensyn til hvem som får oppnevnt forsvarer og ikke. Jeg er glad for at regelverket nå er klargjort på denne måten.

Med hilsen

Emilie Mehl

Dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur

